

Funerair erfgoed in Gent Een monument te koop/te huur

Beatrix Bailleul

Op de Gentse begraafplaatsen en in het bijzonder op het Campo Santo van Sint-Amandsberg kregen een aantal illustere mannen en vrouwen hun laatste rustplaats. (1) In de 19de eeuw werd hun nagedachtenis in ere gehouden door de praalmonumenten die hun graven sierden. Maar in het laatste kwart van de 20ste eeuw ging men totaal anders tegen begraven aankijken en kwamen sommige monumenten er verwaarloosd bij te staan.

Het bleek dat de burgemeester kon beslissen om elk monument, hoe belangrijk ook, na het verstrijken van de concessie, te laten opruimen. Om dit te vermijden en om de herinnering aan beroemde Gentenaren levend te houden stichtte men in 1962 in Sint-Amandsberg het Beschermcomité Campo Santo. Het comité stelde een lijst op van grafmonumenten die zeker niet mochten verdwijnen en probeert de beschermde monumenten met de beperkte middelen die ter beschikking staan zo goed mogelijk te onderhouden. Voor de andere begraafplaatsen, die ook nu nog geen beschermcomité hebben, is waakzaamheid geboden, een taak die mensen met een hart voor dit jarenlang verkommerd erfgoed op zich nemen.

De wet van 20 juli 1971 schafte het principe van de eeuwigdurende concessie af. Dit leidde ertoe dat een aantal monumenten niet meer onderhouden werd. Ook kozen steeds meer mensen voor crematie, wat later ook door de kerk werd toegestaan. Hierdoor daalde niet alleen de belangstelling voor de oprichting van nieuwe grafmonumenten, maar ook de interesse om de oude grafstenen een opknapbeurt te geven. Steeds meer monumenten raakten in verval en verdwenen na het verstrijken van de concessie naar de steenloods.

Toen een leraar op rust de wens uitte zich het lot aan te trekken van een verwaarloosd monument op de Zuiderbegraafplaats, werkten ambtenaren van de stad Gent een plan uit om opnieuw waardering voor zulke monumenten te creëren, naar het voorbeeld van Brugge.

Op 28 december 1995 keurde het college van burgemeester en schepenen een besluit goed dat toelaat om, na het verstrijken van een concessie, een bestaande grafkelder met grafsteen te kopen en als eigen grafmonument te verwerven. Voor een bedrag van 2.750 euro krijgt men de gemetselde en gewelfde kelder voor twee personen 50 jaar ter beschikking. De koper aanvaardt dan wel de verplichting van onderhoud en restauratie van het monument. Een minpunt is evenwel dat binnen zes maanden de namen van de oorspronkelijke bewoners

(1) Over de verschillende Gentse begraafplaatsen is er het werk van CAPITEYN A. en DECAVELE J., *In Steen en Brons van Leven en Dood*. Gent, 1981 en een uitgave van de Stichting Monumenten- en Landschapszorg: *Gentse Begraafplaatsen*. Brussel-Antwerpen-Laken-Gent, 1994.

Over de Westerbegraafplaats of Geuzenkerkhof en het Campo Santo van Sint-Amandsberg zijn er recent een aantal studies verschenen:

HERNALSTEEN A., *De Westerbegraafplaats van Gent*, Gent, 2000;

DE GROOTE S., *Het Campo Santo van Sint-Amandsberg*, Gent, 2000;

DE BIE E. en DE VOS S., *Kerkeblues Campo Santo. (Tentoonstelling - Gravensteen Gent)*, Gent, 2002;

LEKENS I., *Het Campo Santo in 131 levensverhalen*, Gent, 2001.

moeten worden vervangen door de namen van de toekomstige gebruikers. Hierdoor gaat voor kunsthistorici, historici, heemkundigen en familiekundigen heel wat geschiedenis van het graf verloren.

Een andere mogelijkheid is adoptie: wie uit kunsthistorische of esthetische overwegingen een bepaald grafmonument in ere wil houden kan zich, na het verstrijken van een concessie, als peter of meter van een monument aanbieden, voor een termijn van 50 jaar. De adoptie kost slechts 3 euro, maar geeft de concessiehouder wel de onderhoudsplicht. Voorlopig zijn deze systemen de enige manier om het verloederen van ons funerair erfgoed enigszins te beletten. ⁽²⁾ Intussen zijn de oudste delen van de Westerbegraafplaats en het Campo Santo wettelijk beschermd zodat het systematisch slopen van grafmonumenten niet meer kan.

Liefde voor een monument

Het staat vast dat het instandhouden van ons funerair erfgoed niet alleen duur kan zijn, maar ook een voortdurende alertheid vraagt van het Beschermmcomité, de ambtenaren en een schare vrijwilligers. Het onderhoud van een grafmonument kan ook problemen meebrengen. Ik verduidelijk dit door middel van een voorbeeld.

We kiezen het grafmonument van Daniël Mareska, een eminent wetenschapper uit de eerste helft van de 19de eeuw. Dit monument staat op de beschermlijst van het Beschermmcomité Campo Santo en kan dus niet vernietigd worden. Het heeft echter wel onderhoud nodig en het beschermcomité krijgt graag een duwtje in de rug. Het grafmonument van Mareska is op begraafplaats Campo Santo Sint-Amandsberg geïnventariseerd als nummer B 27. Om het monument van een bekende Gentenaar met liefde te koesteren is het zeker niet onbelangrijk om meer te weten over het leven en het werk van de persoon in kwestie.

De naam Mareska

Ondanks de bizarre schrijfwijze van de naam is hier totaal geen sprake van een vreemde herkomst. Voor zover kon worden nagegaan, betreft het een afleiding van de naam Maréchal (hoefsmid). Over een periode van 10 jaar werd de naam in de Gentse bevolkingsregisters op verschillende manieren geschreven: Mareska (1796-1798, 1800 en vanaf 1808), Mariska (1799), Marescaux (1801), Maresca (1804), Marescau (1807). ⁽³⁾ Deze verschrijvingen kunnen te wijten zijn aan de ambtenaar van de burgerlijke stand die onzorgvuldig noteerde of aan de aangever die vaak niet kon lezen of schrijven. Hoewel al een korte biografie van Mareska bestaat, is het toch nodig nieuw onderzoek te doen en correcties aan te brengen ⁽³⁾.

(2) Wie hiervoor belangstelling heeft kan bij de Stedelijke Diens Begraafplaatsen een lijst opvragen van graven waarvan de concessie verstreken is.

(3) DEBRABANDERE F., Verklarend Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk, Brussel, 1993.

Zijn leven en roots (4)

Daniël Joseph Benoît Mareska werd geboren op 9 september 1803 als enige zoon van Guillaume (Willem) (1762-1836) en van Catherine Daenens (1766-1826). Zijn vader, een herbergier uit Nossegem, vestigde zich in 1796 te Gent. Op 1 januari 1797 huwde hij met Catherine Daenens, meid bij een katoenfabrikant uit de Kammerstraat. Aanvankelijk hadden ze een bescheiden uitbating in een kelder aan de Groentenmarkt. In 1802-1803 woonde het gezin in de 'Roosenhoed', een herberg in de Wandelsteghe, nu Serpentstraat. Daar werd hun zoon Daniël geboren. Ze hadden toen al 2 dochtertjes: Marie Thérèse (1800-1851) en Joanna Francisca (1801-1874). Vanaf 1804 waren ze opnieuw gehuisvest aan de Groentenmarkt, waar ze het Galgenhuisje uitbaatten. Ze verhuurden er tevens een kelder voor het opslaan van marktwaren. Later kwamen er nog 2 dochtertjes, waarvan 1 slechts zeer kort leefde: Joanne Cornelia (1805) en Caroline Joanne (1808-1864).

Daniël behaalde na zijn universitaire studie in 1826 het diploma van doctor in de wis- en natuurkunde met een proefstuk over dynamische elektriciteit. Van 1827 tot 1836 was hij leraar aan het Koninklijk Atheneum te Gent. Intussen had hij al verschillende prijzen ontvangen voor zijn wetenschappelijk onderzoek. In 1829 werd hij dokter in de geneeskunde en een jaar later hoogleraar scheikunde aan de Gentse universiteit. Eveneens in 1829 verhuisde Guillaume Mareska met de twee nog thuiswonende kinderen naar Bij Sint-Jacobs. In 1832, aan de start van een briljante carrière, huwde Daniël Mareska met Theresia Philippina Beyaert (Gent 31/3/1808- Gent 22/5/1875), dochter van een lijnwaadkoopman. De jonggehuwden betrokken een woning in de Lange Meire, nu de Universiteitsstraat. Later kwam vader Mareska bij hen inwonen. Een eerste dochtertje werd dood geboren 'uyt de schoot synes moeder een kind zonder leven van het vrouwelijk geslacht' (20/12/1832). In 1834 werd Elvina (Gent 2/10/1834 - kasteel Landas te Loos bij Lille 4/3/1892) geboren. Zij was hun enige kind.

Als dokter had Mareska een bloeiende praktijk. Hij was bovendien jarenlang verbonden aan de Gentse gevangenis. Zijn inzet voor de sociaal minderbedeelden was opvallend. Hij uitte meermaals zijn bezorgdheid over de wantoestanden in de Gentse katoenbedrijven en de miserabele huisvesting van de arbeiders. Samen met dokter Heyman publiceerde hij hierover. Hij wist waarover hij sprak: hij groeide immers op tussen het gewone volk. De meeste publicaties over scheikunde schreef hij samen met zijn assistent François Donny. Hij besteedde veel aandacht

(4) BOURAHLI O., Daniël, Joseph, Benoît Mareska. In: Ghendtsche Tydinghen 25, 1996, pp. 62-73.

aan de tyfusepidemie van 1840 in Vlaanderen. Daniël Mareska was een van de stichters van het 'Geneeskundig Genootschap van Gent'. Een uitgebreide lijst van door hem geschreven studies staat in het 'Liber Memorialis' van de Gentse universiteit. (5)

Aan Daniël Mareska's ijver en werkkraft kwam bruusk een einde toen hij in 1858 overleed; hij was toen pas 55 jaar oud. Na de lijkdienst in de Sint-Baafskathedraal werd hij begraven op het Campo Santo van Sint-Amandsberg. Een aantal prominente figuren spraken er een lijkrede uit.

De afstammelingen (6)

Mareska's enige dochter Elvina huwde op 15 mei 1855 met Ernestus Alexis Renard (Huy 22/10/1831-Paris 20/01/1904), een burgerlijk ingenieur. Het koppel verbleef veel in Frankrijk en had gedurende meer dan 40 jaar het kasteel van Landas in eigendom. In 1965 werd het verplaatst voor de bouw van de autosnelweg Lille-Dunkerque. Beiden werden op het Campo Santo bijgezet.

Ze hadden een zoon Maurice (Gent 08/02/1857 - Le Roeulx 14/11/1936), doctor in de rechten, in 1880 advocaat bij het Hof van Beroep in Gent, later krijsauditeur en substituut van de auditeur-generaal van België. Hij huwde eerst met Jeanne Pardon en had bij haar een dochter Germaine (1894- Roeulx 1942), die huwde met Marcel François (1893-1962). Ze kregen vijf kinderen; een van hen is Luc François (06/01/1923), die sinds enkele jaren interesse toont voor zijn illustere Gentse voorvader. Na een echtscheiding huwde Maurice Renard met Laure Poppe, waarover ik verder geen informatie heb.

Zijn oorspronkelijk grafmonument

Daniël Mareska overleed in 1858 en werd op de heuvel in Sint-Amandsberg begraven. Toen behoorde Sint-Amandsberg nog bij Oostakker. De oudste vermelding van een concessie in het gemeentearchief van Sint-Amandsberg dateert uit 1892; het monument is echter ouder. Uit verder onderzoek blijkt dat het opgericht is in 1860 door J.B. De Pauw uit Dendermonde. (7)

We vinden het beschreven en afgebeeld in het boek 'Inscriptions funéraires et monumentales de la Province de la Flandre Orientale publiées par le comité composé de mm. Blommaert Ph., docteur en droit et baron de Saint-Genois J., docteur en droit etc. Reeks 3. Eglises des communes paroisses du doyenné de Gand extra muros. Deel 1. Gent, 1860-1870'. Oorspronkelijk was er slechts één tekst op het monument aangebracht ter nagedachtenis van Daniël Mareska. Op 8 maart 1892 wordt bij het overlijden van Elvina Mareska de concessie

(5) Liber Memorialis. Gent, deel 2, 1913, pp. 30-33.

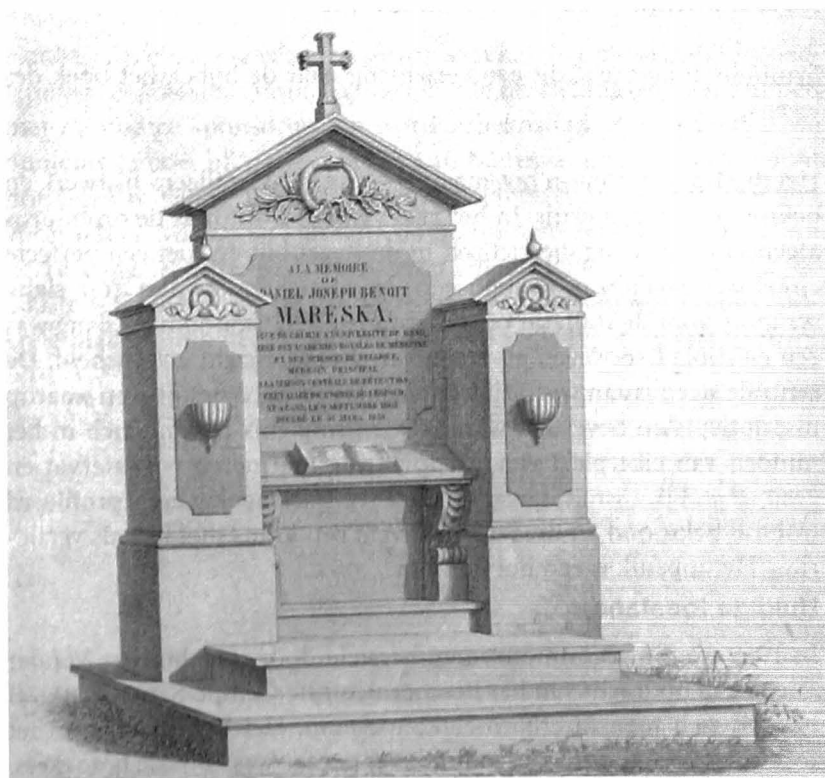
(6) Met dank aan de heer Luc François voor de informatie uit de familiearchieven Mareska-Beyaert-Renard.

(7) Met dank aan Sabine De Grootte voor deze inlichtingen.

genoteerd op de naam Renard Mareska-Beyaert. Het betreft hier een kelder van vier plaatsen. Hiermee is het duidelijk dat op deze plaats niet alleen Daniël Mareska maar ook Thérèse Beyaert (zijn vrouw), zijn dochter Elvina en later ook Ernest Renard (zijn schoonzoon) zijn begraven.

Wanneer we de beschrijving van het monument uit 1860-1870 vergelijken met het uitzicht nu zijn er duidelijk verschillen. Het monument is in neorenaissance uitgevoerd. Het is een bidbank in de vorm van een stèle, geflankeerd door twee steunberen, op drie treden geplaatst en bekroond met een fronton en een kruis. Op de centrale steen in arduin was een zwart-marmeren tafel aangebracht met de volgende tekst:

A la mémoire
De Daniël Joseph Benoit
MARESKA
Professeur de chimie à l' Université de Gand
Membre des Académies royales de Médecine
Et des Sciences de Belgique,
Médecin principal
À la Maison centrale de détention,
Chevalier de l' ordre de Léopold,
Né à Gand, le 9 septembre 1803, décédé le 31 mars 1859.

Op de lezeraar die steunt op twee consoles in voluutvorm, ligt een open boek in witte marmer met als tekst:

‘Quam magnus/ qui invenit/ sapientiam et scientiam; sed non est/ super timentem/ Dominum. Eccl. XXV, 13’.

Symbolisch betekent dit een verwijzing naar de bijbel, het boek des levens.

Het driehoekig fronton bovenaan is gevat in geprofileerd lijstwerk en bekroond met een kruis. In het veld van het fronton is de orobouros afgebeeld, een slang die zichzelf in de staart bijt en met een perfecte cirkel de eeuwigheid symboliseert. In de alchemie stond deze slang symbool voor de mutatie van de grondstoffen. Rondom de slang was een eikenblad verweven als teken van kracht, macht en wijsheid. De centrale steen is aan weerszijden geflankeerd door steunberen waarop inscriptieplaten bevestigd waren. Oorspronkelijk bevond zich in het midden van elke plaat een schelpvormig marmeren wijwatervat en geen tekst. Elk zijstuk is eveneens met een driehoekig en geprofileerd fronton bekroond en draagt in het veld een krans met lint als versiering. Het topstuk is een bol met pin.

Huidige toestand

In 1969 werd het grafmonument hersteld door steenhouwer Vander Stichele in opdracht van het Beschermtcomite Campo Santo. Het graf bevond zich toen in erbarmelijke toestand. Het bovenstuk van het fronton moest gestut worden omdat er gevaar was voor de bezoekers.

In 1975 vernieuwde Jacques Monsaert, als voorzitter van het Beschermmcomité, de concessie zodat het monument opnieuw voor 50 jaar van de sloop gered was. Het is echter opnieuw dringend aan een opfrisbeurt toe.

De tekst ter herinnering aan Mareska aangebracht is nu gebeiteld in hardsteen, niet meer in marmer. De zinnen in het opengeslagen boek zijn onleesbaar geworden. De orobouros is verdwenen, het driehoekig fronton en het kruis bovenaan zijn duidelijk vernieuwd, vermoedelijk bij de restauratie van 1969. Onder de lezenaar is een tekst aangebracht ter herinnering aan Thérèse Beyaert, zijn echtgenote die in 1875 overleed: '...Beyaert son épouse ...Gand le 31 mars 1808. Décédé le 22 mai 1875'. Deze tekst is nu nagenoeg niet meer te lezen.

Op de inscriptieplaten zijn stukken van de later aangebrachte teksten eveneens moeilijk leesbaar, maar ze maken toch duidelijk dat Elvina Mareska (Dame Elvina Marie Mareska 18.. épouse de monsieur Ernest Renard) en Ernest Renard (monsieur Ernest Alexis Renard veuf de dame Elvina Mareska, lieutenant de la garde civique, chevalier de l'ordre de Leopold, décédé le ...) hier begraven liggen. Een van de wijwatervaten is verdwenen; het andere is verminkt. Deze beschadigingen werden een aantal jaren geleden door vandalen veroorzaakt. Bovenaan zijn de kransen en linten nog aanwezig; de bollen die de driehoekige zijfrontons bekroonden zijn weg.

Het beschermmcomité is concessionaris en kan het monument inspecteren en een kostenraming opmaken. De herstellingswerken kunnen met de nodige sponsorgelden worden bekostigd en dan komen we opnieuw terecht bij de verwanten van Mareska. In Le Roeulx woont nog een familielid dat in het verleden belangstelling toonde voor zijn voorouders. Misschien kan het comité op hem een beroep doen om de restauratie te helpen financieren. In september 2003 is het de 200ste verjaardag van de geboorte van Daniël Mareska; er zijn concrete plannen om het monument in 2004 volledig op te knappen. (8)

(8) Louis Dierckx (Dienstencentrum Sint-Amandsberg), Luc Lekens (Beschermmcomité Sint-Amandsberg), Rudy D' Hooghe (Stad Gent-Dienst Begraafplaatsen), Karel Velle (Rijksarchief Beveren-Waas) en Ginette De Smet (familiekundige) hielpen bij het onderzoek, waarvoor dank.